

**ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – СИРМИЈУМ
СРЕМСКА МИТРОВИЦА**

МАСТЕР РАД

ТЕМА: Транзиција даровите деце из ПУ у школу:
перспектива васпитача, учитеља и стручних сарадника

Предмет: Рад са даровитом децом

Професор-ментор:

др Мирјана Николић, проф.

Студент:

Ивана Маричић

бр.индекса 33/2023-м

Сремска Митровица, 2025

РЕЗИМЕ

Транзиција даровите деце из вртића у школу представља сложен и вишедимензионалан процес. Овај период преласка је обухваћен бројним изазовима за дете и са собом носи одређене тешкоће. У овом процесу је незаобилазан континуитет који подразумева усклађеност односа у предшколском и школском образовању. У оквиру овог мастер рада је урађено истраживање у где су се сагледакле три кључне перспективе (васпитача, учитеља и стручних сарадника) о процесу и квалитету транзиције потенцијално даровите деце при преласку из вртића у школу.

Кроз анализу ставова учесника рад указује на значај сарадње између породице, предшколских и школских установа. Успешна транзиција даровите деце из вртића у школу зависи од усклађеног деловања свих учесника: васпитача и учитеља који иницијално препознају даровитост, учитеља који обезбеђују континуитет развоја и стручних сарадника који координирају и прате процес транзиције.

Закључује се да је неопходно системско унапређење комуникације између предшколске и школске установе што подразумева добар проток и размену информација о дететовом потенцијалу, начину на који га испољава, начину на који даровито дете учи, подршци која му се пружила, а то се може постићи изградом портфолиа даровитог детета. Предајом портфолиа школи, односно учитељима и сарадницима из школе би се обезбедио континуитет и створило би се подстицајно окружење за развој потенцијала даровите деце.

Кључне речи: транзиција, даровито дете, васпитач, учитељ, стручни сарадник, породица.

САДРЖАЈ

УВОД.....	3
1. ПОЈАМ ДАРОВИТОСТИ	5
1.1. Истраживања и теорије о даровитости.....	5
1.2. Идентификација даровите деце на раном узрасту	10
1.3. Предшколско образовање даровитих	13
1.4. Стратегије у раду са даровитом децом.....	15
2. ТРАНЗИЦИЈА ИЗ ВРТИЋА У ШКОЛУ	18
2.1. Специфичности и изазови транзиције даровите деце.....	20
2.2. Сарадња породице и вртића у процесу транзиције даровите деце из вртића у школу...22	
2.3. Транзиција даровите деце из различитих перспектива	24
3. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	26
3.1. Предмет и проблем истраживања.....	26
3.2. Циљ истраживања	26
3.3. Задаци истраживања	26
3.4. Хипотезе истраживања	27
3.5. Узорак истраживања	27
3.6. Методе, технике и инструменти истраживања.....	27
3.7. Анализа података	28
4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА	29
4.1. Анализа упитника за васпитаче и учитеље.....	29
4.2. Анализа интервјуа са стручним сарадницима	38
4.3. Дискусија резултата	40
5. ПРЕДЛОГ ЗА УВОЂЕЊЕ ПРОМЕНА У ПРАКСИ У ПРОЦЕСУ ТРАНЗИЦИЈЕ ПОТЕНЦИЈАЛНО ДАРОВИТЕ ДЕЦЕ ИЗ ВРТИЋА У ШКОЛУ	42
5.1. Портфолио даровитог детета	43
ЗАКЉУЧАК.....	46
ЛИТЕРАТУРА.....	48
Прилог 1	50
Прилог 2	52

УВОД

Како би се деци пружила подршка при преласку из вртића у школу, концепција транзиције на релацији вртић-школа се заснива на доброј сарадњи и партнерским односима вртића, школе, родитеља и установа у локалном окружењу са којима вртић сарађује. Зашто су транзициони програми важни, као и како их побољшати и унапредити сарадњу и партнерство између горе наведених категорија је питање које се поставља васпитачима, учитељима и стручним сарадницима.

Даровитост, односно потенцијална даровитост се у већини случајева открива још на раном узрасту и најпре је уочавају родитељи и васпитачи, а потом учитељи, наставници, стручни сарадници у школи (психолози и педагози), вршњаци и друштвена средина уопште. Потенцијално даровита деца јесу део образовног система и веома је важно да им се у вртићима, а касније у школама пружи адекватна подршка и одговор на њихове потребе, поготово при преласку из вртића у школу.

Ако у обзир узмемо слику о детету која је дата у основама програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“ и која, између осталог, каже да је дете компетентно и богато потенцијалима, онда можемо рећи да се компетентност развија у подстицајном и подржавајућем окружењу деце и одраслих. Да би потенцијално даровито дете могло да испољи своје потенцијале оно мора имати одговарајућу средину која подржава његову индивидуалност, капацитете и потребе.

Транзиција је важан период у животу детета, где оно прелази из једног сигурног и познатог у ново, непознато окружење. Она представља процес промена које доживљавају дете и његова породица. Транзициони период обухвата континуитет времена које је потребно за такву промену, односно обухвата време од пре уласка детета у ново окружење, па све до периода потпуног прилагођавања детета средини, када се дете осећа као члан новог окружења, односно школске заједнице. Транзиција у школу није само једноставна промена места боравка или окружења, она представља много више од тога. Овај процес је веома важан за даровиту децу јер поред основних академских способности морају развијати и социо-емоционалне вештине које им омогућавају успешнију адаптацију у школи.

Да бисмо задовољили потребе даровите деце сви учесници у процесу транзиције (породица, вртић, школа) своје акције и поступке морају да прилагоде. Развијање квалитетних односа између предшколске установе, школе и породице током транзиције

потенцијално даровите деце из вртића у школу је процес током којег је потребно време како би сви из дететовог окружења (породица, васпитачи, учитељи, стручни сарадници) заједничким напорима успоставили односе засноване на поверењу и поштовању а све са циљем успешног прелаза даровите деце из вртића у школу.

Како би се успоставили ови односи, транзицију не треба посматрати као један изолован догађај, већ као читав период у оквиру којег се пружа континуирана подршку деци и породици. Успешност транзиције потенцијално даровите деце из вртића у школу се, између осталог, огледа у сарадњи породице, вртића и школе.

Без обзира са ког аспекта и из ког угла посматрамо даровитост, добро осмишљена транзициона пракса води ка томе да предшколска / школска средина постају безбедна и подстицајна места за учење и дружење. Поред уобичајених активности које су обухваћене планом транзиције, требало би развијати и тежити ка пракси која подразумева израду портфолиа даровитог детета.

1. ПОЈАМ ДАРОВИТОСТИ

Постоје бројни покушаји дефинисања појма даровитости. Уопштено, даровитост представља скуп способности и потенцијала који уз одговарајућу подршку могу да резултирају изузетним достигнућима у различитим областима људског деловања. Даровити или талентовани су два назива која се у литератури најчешће срећу и која означавају особе које поседују изузетне способности.

1.1. Истраживања и теорије о даровитости

У литератури се могу наћи разне студије и истраживања о даровитости које проучавају различите аспекте даровитости, процес учења даровитих као и утицај средине, окружења као и генетике. Приступи у истраживањима су различити као и теоријски модели, али крајњи циљ је исти: разумевање природе даровитости, начини њеног испољавања као и могућности за подстицање развоја даровитог потенцијала. Сва ова истраживања, како у свету, тако и код нас, су допринела схватању даровитости као сложене и вишедимензионалне способности.

Постоје бројне теорије о даровитима које су настале као резултат студија односно истраживања из овог домена. Једну од њих је заговарао аутор *Голтон* који је поставио темеље за проучавање изузетних способности и достигнућа. На основу своје студије која је објављена у књизи „Наследна генијалност“ он даровитост објашњава као екстремно одступање од просека у постизању еминентности, која је изједначена са наслеђеном природном способношћу (Алтрас, 2006).

Један од првих који је проучавао даровитост био је *Луис Терман*. Он је спровео истраживање „Genetic Studies of Genius“- „Развојна студија генијалности“ (1921) које је обухватало 1528 испитаника чија је просечна старост била 12 година. Резултати су показали да даровити појединци уз одговарајуће социјално и породично окружење постижу успехе. У истраживању је било и оних који су имали високи коефицијент интелигенције (Терман је сматрао да је даровитост оно што мере тестови интелигенције) али касније у животу нису имали велике успехе. На основу свих

результата Терман је дошао до закључка да на развој даровитог потенцијала утичу неинтелектуални и емоционални фактори.

Појам даровитости су проширила каснија истраживања. *Рензули* заузима став да је даровитост стање које може да се развије код неких особа уколико дође до одговарајуће интеракције између особе, средине и одређене области људске делатности. Он издваја две врсте даровитости:

- школска даровитост - способности обухваћене тестом интелигенције
- концепција 3 прстена - она подразумева 3 кластера особина: натпросечну способност, посвећеност задатку и креативност. Натпросечну способност Рензули посматра двојачко: као способност која се мери тестовима интелигенције и као специфичне способности у одређеном домену. Посвећеност задатку представља мотивацију, истрајност и посвећеност која је усмерена ка одређеном проблему. Креативност подразумева: оригиналност, флексибилност и отвореност. Свака од ових компоненти је нужан услов за појаву даровитости.

Сличан допринос је дао и *Гарднер* (1983) својом теоријом вишеструких интелигенција. Гарднер заговара став да људи могу бити даровити на више начина. Овај аутор наводи да особе не морају да постигну висок резултат на тесту интелигенције, али да могу бити даровити, односно могу показивати способности у одређеним доменима. У својој првобитној теорији вишеструких интелигенција, Гарднер наводи седам врста интелигенције:

1. Музичка интелигенција - способност појединца да опази значај звукова и да их произведе. Ове особе препознају и разумеју: ритам, мелодију, тонове, воле да певају и свирају.
2. Лингвистичка интелигенција - подразумева способност употребе језика у преговарању, убеђивању, капацитет особа са овом способношћу подразумева увођење нових појмова и речи у уџбенике и сл.
3. Логичко-математичка интелигенција - подразумева способност идентификације проблема и њихово решавање. Особе са овим способностима откривају решења, откривају математичке задатке, постављају и праве шеме, скице, задатке...
4. Телесно кинестетичка интелигенција- подразумева способност решавања проблема или обликовања производа уз помоћ тела. Поседују је глумци, спортисти, проналазачи...

5. Спацијална, тј. просторна интелигенција - подразумева способност сналажења у простору, ове особе имају осећај за простор и ова врста интелигенције се може препознати код архитекти, инжињера...
6. Интраперсонална интелигенција - ове особе имају богато знање о емотивном животу, имају развијену способност за испољавање, каналисање и препознавање емоција, као и способност закључивања на основу тога. Особе са овим способностима имају богато знање о унутрашњим аспектима личности.
7. Интерперсонална интелигенција - подразумева разумевање других људи. Особе са овим способностима су добри саговорници, активни су у разним удружењима, сарадљиви су.

У оквиру савремених истраживања *Стернберг* је развио триацхијску теорију интелигенције. Његово виђење даровитости се огледа у томе што сматра да је даровито дете оно које зна како да своје натпросечне способности примени у реалним животним ситуацијама. Он је током својих истраживања развио концепт „successful intelligence“ који даровитост посматра кроз аналитичку, креативну и практичну област.

- Аналитичка даровитост: подразумева способност анализирања, процењивања, поређења и објашњавања
- Креативна даровитост: подразумева способност стварања, откривања, истраживања.
- Практична даровитост: подразумева способност да се нешто искористи, примени и имплементира.

Руске теорије даровитости подразумевају квалитативан приступ проучавању даровитости. По овим теоријама даровитост није урођена и зависи од друштва, културе, образовања и активности детета, што води ка томе да се потенцијал развија у интеракцији са окружењем. *Рубинштајн* је сматрао да се даровитост развија и испољава у активностима, те се даровитост најбоље разуме кроз динамички развој личности, а не кроз мерење способности. *Теплов* је дефинисао даровитост као комбинацију индивидуалних психолошких особина које омогућавају обављање одређене делатности. Сматрао је да даровитост није статична и да се развија кроз учење. *Дорфман* је развио теорију да је стваралачка активност срж даровитости и

истакао је колико је важна социјална средина да би се потенцијал развио. *Матушки* је даровитост посматрао као способност да се уоче и реше нестандартне проблемске ситуације и на основу тога истакао је колико је важно лично учешће у истим.

Ако се осврнемо на домаћу литературу и друге изворе, истраживања о даровитости се развијају од краја двадесетог века.

Радивој Кваичев био је један од првих аутора који је залагао став да даровитост није статична особина већ динамичан склоп способности, мотивације и социјалних услова. Његов приступ се огледа у томе да се даровитост развија под утицајем породице, школе и друштвене средине.

Ранко Рајовић је дао значајан допринос у проучавању и разумевању даровитости у новије време. Он је оснивач НТЦ система учења и истраживао је рани развој потенцијала код деце и могућности стимулације кроз игру и моторичке активности. Његова истраживања указују на важност подстицања дивергентног мишљења и повезивања когнитивног и физичког развоја, што директно утиче на развој потенцијала код даровите деце.

У неким ранијим истраживањима се указује на негативан став када је рад са даровитом децом у питању. Наиме, у овим истраживањима се говори о томе како кадар који се у раду сусреће са даровитом децом износи став и отпор када је рад са даровитом децом у питању због њихове социјалне неприлагођености. Примери таквих истраживања су: (Carrington & Bailey, 2000) где испитаници наводе да би због горе наведених разлога радије радили само са децом са просечним способностима и студија (Lee, Cramond, & Lee, 2004), чији резултати кажу да стручна лица најмење преферирају рад са даровитом децом.

Новија истраживања указују да просветни радници као и радници у предшколству препознају даровитост али да им недостаје формално образовање како би исту подржали. Такође, новија истраживања су дошла до резултата који преиспитују адекватности и ефикасност различитих програма и интервенција који се користе у раду са даровитом децом у свету (Colangelo, Assouline, & Gross, 2004). Истраживање које су извршили Lassig (2009), као и Gaeke & Gross (2008) указују на појаву да образовање кадра који ради са децом може да резултира позитивнијим ставовима.

Што се тиче истраживања која се односе на транзиционе периоде даровите деце, једно од значајнијих је „Подршка даровитој деци у преласку из предшколског образовања у школу- “Supporting young, gifted children through transitioning from early

childhood education to school“ (Dean, Delaune, 2019). Закључак овог истраживања је да процес преласка даровите деце из вртића у школу мора бити индивидуализован и треба да укључује: сарадњу школе и вртића, флексибилност и добро разумевање карактеристика даровите деце од стране васпитача и учитеља. Истраживање „Транзиција у школу за даровиту децу- Transition to school for gifted children“ (Whitton, 2025) се бавило почетком школовања даровите деце и резултирало је чињеницом да даровита деца могу да буду нестимулисана и немотивисана за задатке, да очекују више изазова и да им је социо-емоционално уклапање комплексније у односу на просечну децу.

И у нашој земљи и региону је било истраживања чији резултати говоре у прилог томе да едукација може да утиче на позитивније ставове према даровитој деци. (Блануша, Барзут, Крстић, и Хилченко, 2021). Подаци до којих су у својим истраживањима дошли Барзут, Блануша и Крстић (2020) истичу позитиван став испитаника (–васпитачи и студенти који се школују за васпитаче и спортске тренере) према даровитој деци и препознавање потреба за подршком.

У литературе се могу наћи истраживања чији резултати говоре и о недовољној компетентности васпитача када је рад са даровитом децом у питању. Једно од таквих је истраживање које је извршено 2017. године у Сремском округу. Аутори Николић, Грандић, Павловић су дошли до података који говоре да васпитачи процењују да су недовољно оспособљени за рад са даровитом децом. Истичу да се током формалног образовања нису едуковали за то, за разлику од васпитача који су завршили специјалистичке студије из овог домена који кажу да су у већој мери оспособљени за рад са даровитом децом. Како испитаници у овом истраживању наводе, у пракси се ради на обогаћивању средине али не и на креирању посебних садржаја и активности за даровито дете. Истраживање је показало став васпитача да им је потребан професионални развој у области рада са даровитом децом јер не сматрају да је литература довољна да дођу до знања.

Што се тиче истраживања на школском нивоу, једно од значајних је истраживање „Разлике успешних и мање успешних ученика основне школе“(Орос, Мратинковић, Зотовић, Трбојевић, 2015) које је за циљ имало испитивање разлика успешних и мање успешних ученика у присуству формалних операција у мишљењу и мотивацији за учење у две групе ученика петог разреда. Једна група ученика је током прва четири разреда похађала стандардни школски програм, а друга НТЦ. Истраживање

је показало да у школским успесима нема већих разлика између две група када је школско постигнуће у питању. Што се тиче мотивације за учење резултат истраживања показује да боље школске успехе имају деца мотивисана за учење како би били награђени или пак избегли казну.

Истраживање Подршка ученицима са изузетним способностима у основним и средњим школама у АП Војводини (Нешић, Бајго, 2016) се бавило проблематиком да ли и у којој мери деца са посебним способностима имају обезбеђену подршку у школама у Војводини. Аутор овог истраживања, иначе омбудсман, је става да треба допунити Закон о основама система образовања и васпитања, као и Закон о предшколском васпитању и образовању како би даровита деца имала: право на ИОПЗ од раног узраста, право на додатну подршку, да бораве и у развојним групама или у васпитним групама уз додатну подршку. Аутор овог истраживања сматра да је и кадру који ради са даровитом децом потребно омогућити додатну едукацију као и да је потребно преузимање мера како би се даровитост подржавала на раном узрасту.

1.2. Идентификација даровите деце на раном узрасту

Како би све акције и деловања биле адекватне од изузетног значаја је рано препознавање и утврђивање даровитости на раном узрасту. У процесу идентификације даровитости важне улоге би требало да преузму родитељи а потом и вртићи, школе и шира друштвена заједница уопште.

Процесу идентификације претходи препознавање које подразумева назначивање даровитог појединца. Идентификација је утврђивање скупа особина које особу чине даровитом. Идентификацију би требало да оваљају обучени стручњаци, тј. педагози и психолози. Даровита деца показују виши ниво способности у односу на очекиване, те је то један од првих индикатора за идентификацију потенцијално даровите деце. Када се говори о овим способностима, даровитој деци може све да „иде од руке”, а исто тако своју потенцијалну даровитост могу да показују у једној области. Особина или скуп особина које су екстремно развијене у односу на исте код друге деце је оно што даровите издваја.

Поједини аутори су у свом истраживању (Clark 1983; Baska 1989; Sayler 1994; Грандић и Летић 2009), издвојили шест развојних области у којима можемо пронаћи индикаторе дечије даровитости. То су:

- Когнитивни развој
- Физички развој
- Креативни развој
- Развој говора
- Емоционални развој
- Социјални развој

Когнитивни развој - Даровита деца су посвећена задатку и тематици којом се баве, упорни су и истрајни и показују висок ниво самосталности у обављању задатака. Склона импровизацији како би дошли до жељених решења, а томе у прилог говори то што поседују логичку и метакогнитивну способност за управљање сопственим сазнајним процесом односно процесом учења. Имају висок ниво експлицитне меморије, висок ниво радозналости, брз темпо сазнања и учења. Већину дарових одликују високе интелектуалне способности, способност за расуђивање и апстрактно мишљење, способност генерализације и увиђања узрочно – последичних односа. Изражена им је радозналост, машта и богат фонд знања. Ова деца су наклонена самоучењу и воле да деле своје знање и подучавају другу децу. Даровита деца се лако препознају по томе што располажу са знатно више информација и знања него њихови вршњаци. Садржаје брзо и лако савладавају и често им је због тога досадно у оквиру одређених типских активности.

Физички развој - Оно што издваја даровиту децу у односу на осталу децу у погледу физичког развоја и уопште физичких карактеристика је то што су даровита деца су често бржа од деце типичног развоја, и имају много више физичке енергије и потребно им је мање времена за сан. Физички развој даровите деце је бржи него развој код типичне деце. Оваква деца су напреднија у висини, тежини, физичкој снази и раније сазревају у пубертету

Креативни развој - Даровиту децу карактерише велика маштовитост и слобода да се поигравају својим маштаријама. Једна од основних карактеристика им је креативност и спремност да продукују велики број идеја о могућем решавању датог проблема. Њихови цртежи су пуни детаља, слободни су да комбинују стилове, технике

и материјале. Када се говори о музичким способностима, лако препознавају нумере и сличности и разлике међу њима.

Развој говора - Код даровите деце се речник развија веома рано, као и језичке способности, поседују снажне комуникационе компетенције. Даровита деца имају богатији речник, веома брзо и лако савладавају језик, зрелије се изражавају.

Емоционални развој - Ова деца себе неретко доживљавају као посебну и другачију особу. Имају развијену емпатичност и изразита моралну осетљивост. Даровита деца у емоционалном смислу бурније или слично реагују као и друга деца јер им емоционални развој најчешће заостаје за интелектуалним. Уколико одрастају у стимулативној средини, даровита деца су емоционално стабилнија, и имају широка интересовања.

Социјални развој- У социјалном смислу су више заинтересована за интеракцију са одраслима или старијом децом. Често се укључују у разговоре које воде одрасли. Веома је важно да се даровита деца прилагоде чињеници да су по способностима другачија од просечне деце.

Све ово указује на чињеницу да су даровита деца другачија од остале деце, као и колико је важно препознати ову драгоцену особину, како би им се пружила адекватна подршка, јер ће се у супротном последице јавити у свим областима развоја.

Поред горе наведених, неке од особина даровитих могу бити: перфекционизам, некомформизам, самодовољност, стабилност, склоност ка ризику и сталну тежњу ка новим стварима.

У литератури може да се наиђе на листу неких особина даровите деце које, али ни једно дете нема све наведене особине. Према неким ауторима (Поповић, Лазовић, Милосављевић, 2016) неке од особина даровитих су:

- Флексибилност у размишљању, решавању проблема са више различитих гледишта
- Вештине решавања проблема
- Квалитетан и богат вокабулар
- Љубав према књигама и разумевање приче
- Саморегулисано учење
- Разумевање сложених и апстрактних идеја на раном узрасту
- Брзо усвајање садржаја и лако задржавање усвојеног
- Памћење и сећање важних детаља, концепата и начела

- Разумевање логичко-математичких задатака
- Заинтересованост за речи и њихова значења
- Лако проналажење и уочавање суптилних односа, скривених начела и генерализације
- Дуго задржавање пажње
- Развијена способност усмеравања властитог стицања знања
- Креативност у музици, уметности, плесу
- Осетљивост на фине ритмове, покрете

1.3. Предшколско образовање даровитих

Првенствено препознавање, а потом и подстицање потенцијала даровите деце је јако важно. Препознавање и подршка су важан сегмент инклузивног образовања што је прописано Законом о основама система образовања и васпитања у Републици Србији (2015) и Правилником о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање (2010).

Важно је да се образовни систем адекватно бави и школовањем даровитих ученика и правилним спровођењем процеса идентификације, јер развој даровитости као потенцијала није одговорност даровитих ученика већ и родитеља, васпитача, учитеља, стручних сарадника (Грандић, Летић, 2008).

Први и почетни корак је израда педагошког профила јер захваљујућу томе лакше се идентификују јаке стране и интересовања, као и потреба за подршком. Педагошки профил подразумева тимски рад. За педагошки профил је пожељно прикупити што више информација о детету, његовом претходном развоју, породичном функционисању, специфичним способностима и начинима испољавања и слично. Приликом прикупљања података васпитач користи различите технике, инструменте и изворе сазнања (интервјуисање, посматрање, анкетирање, тестирање, социометрија, чек листе, скале процене). Следећи корак у пружању додатне подршке у предшколским установама је индивидуализација васпитно-образовног рада која подразумева:

- ✓ прилагођавања простора и услова у којима се одвија активност у предшколској установи

- ✓ прилагођавања метода рада, као и дидактичких средстава и материјала за учење.

Када се говори о могућим начинима рада са даровитом децом, аутори Цветковић-Lay, J. Секулић-Мајаures А. (1998) наводе начине рада, као и предности и недостатке различитих начина рада са даровитом децом, што је приказано у табели бр.1.

Табела 1: Предности и недостаци различитих начина рада са даровитом децом

Предности	Недостаци
Рад са целом групом	
Дете учи да слуша туђе мисли, да разговара о њима и да их прихвата	Тежа посвећеност васпитача на индивидуалне потребе детета Дете теже задовољава своје приватне интересе
Рад у мањој групи са децом различитих способности и интереса	
Развија самопоуздање даровитог детета	Даровито дете се може досађивати и због тога подбацити у постигнућима
Рад у мањој групи са децом једнаких способности и интереса	
Даровита деца имају међусобно изазовнију стимулацију и могу разумети идеје	У групи се може осетити такмичење
Индивидуални рад и рад у пару	
Дете следи своје интересе и ради својим темпом	Дете може изгубити интересе

Рад и планирање по пројектима, односно по програму „Године узлета“ у многочему доприноси даровитој деци. Овај програм омогућава препознавање даровитости на основи праћења понашања и интересовања детета као и на основу увида у педагошку документацију. Рад по пројектима подразумева обогаћивање и продубљивање садржаја и активности у складу са заинтересованошћу даровите деце. Рад у пројекту омогућава слободно груписање деце према афинитетима и на тај начин даровита деца нађу себи сличне или пак подучавају другу децу. Даровита деца могу да узму учешће и да се на различите начине изразе током трајања целог пројекта. Рад у

пројектима подстиче метакогнитивне способности даровите деце, будући да током пројекта деца стално преиспитују научено, са одраслима планирају наредне кораке у развијању пројекта и на тај начин евалуирају и планирају сопствено учење и учешће.

1.4. Стратегије у раду са даровитом децом

Подржавајуће окружење за развој потенцијала код даровите деце се може посматрати са два становишта:

- друштвени фактор
- непосредно окружење даровите деце.

Друштвени фактор подразумева спремност и отвореност друштва да се прихвате даровита деца и њихови потенцијали и стварање образовне политике која ће обезбедити даровитој деци услове за учење, развој, напредовање и образовање.

Непосредно окружење подразумева препознавање и подршку даровитој деци унутар предшколске установе. Ово окружење подразумева подршку развоја потенцијала даровитих кроз стимулативно физичко (простор) и социјално (односи које даровито дете гради) окружење.

Како би се даровитој деци пружила богата сензорна искуства, посебну пажњу треба посветити простору, који ће позивати даровиту децу на игру и истраживање и који ће задовољити њихове потребе и пружити им могућност да испоље свој даровити потенцијал. Даровита деца треба да су укључена у креирање таквог, подстицајног простора, као и да такав простор који је настао заједничким учешћем деце и одраслих одражава заједничко учешће. Будући да је ниво перцептивне сензитивности у предшколској доби висок, нарочито код даровите деце, посебну пажњу у креирању простора треба посветити осмишљавању целина које ће понудити богата искуства која су у вези са: бојама, светлошћу, сенкама и осталим елементима који су важни у дефинисању сензорног квалитета простора (Suppressa, 2005, prema Vujičić, 2011; Walsh, McGuinness & Sproule, 2017). Физички простор који омогућава развој потенцијала даровите деце односи се на унутрашњи простор, као и на могућност коришћења отвореног простора. У спољашњем простору даровито дете треба да буде подстакнуто да учи о свету који га окружује као и да добије жељу да делује и преузима акције у

њему. Како би физичко окружење подржало даровито дете и подстцало развој његове креативности оно треба да пружи:

- ✓ стимулансе који одговарају знатижељи и интересовањима даровитог детета
- ✓ простор за истраживање и експериментисање
- ✓ естетику која пружа осећај сигурности и тоpline

Када се говори о односима које гради даровито дете, од једнаког значаја су и односи које дете гради са вршњацима и односи које гради са одраслима. Кроз односе се другом децом у вртићу даровито дете може да се поистовети са другом децом која такође имају даровити потенцијал али исто тако могу бити и покретачи заинтересованости за другу децу у вртићу.

Начине, технике, поступке, стратегије које се користе у предшколству како би се подршала даровита деца можемо да посматрамо и из угла дидактике, односно методике која је прилагођена, подређена и намењена раду са даровитом децом. Ово омогућава оријентисаност ка подршци даровитој деци, односно обезбеђује им услове за персонализовано учење кроз подстицајно окружење и наглашавање процеса учења а не резултата. Овакав приступ шаље поруку даровитој деци да су уважена и прихваћена. Када се ради о материјалима, средствима и играчкама, превасходно је шта они подстичу а не како изгледају. Они треба да омогућавају даровитој деци да повезују пређашња знања са новим искуствима. Свака играчка, материјал или средство који подстичи развој идеја, као и могућности промишљања у ком смеру ће се идеје и трагање за решењима развијати су добри. Играчка која омогућава постављање питања, креативна решења, доношење одлука, учење из искуства је добра играчка (Burnard i sur., 2006, prema Paige-Smith i Craft, 2007). Материјали, средства и играчке у раду са даровитом децом ништа не значе ако клима и односи у окружењу даровите деце нису подржавајући, пуни поверења и подршке.

Хеуристиче стратегије имају посебно место у раду са даровитом децом. Ове стратегије мишљења, учења и решавања проблема се заснивају на самосталном трагању, истраживању и тражењу проблема те тако на тај начин подржавају даровиту децу у трагању за одговорима. Овај приступ се заснива на личним искуствима, као и на поступном сазнавању чињеница или решења проблема и даровитој деци омогућавају да се изразе на себи својствен начин. Основе програма предшколског васпитања и образовања у Србији- „Године узлета“ нису засноване на хеуристичким теоријама али садрже многе елементе хеуристичких приступа (начин на које се дете игра, истражује,

открива и конструише знања), те тако можемо рећи да овај програм подржава развој потенцијала даровите деце. То се огледа у учењу кроз игру која подстиче оригиналност, креативност, концентрацију, посвећеност, резилијентност. Овакав, интегрисан приступ учењу подразумева процес који је повезан са смислом које дете налази у учењу. Када је деци омогућено да уче интегрисано она стичу богата искуства, уживају у идејама, акцијама, испробавању и практиковању на различите начине што директно подржава развој потенцијала код даровите деце.

2. ТРАНЗИЦИЈА ИЗ ВРТИЋА У ШКОЛУ

Транзиција се не појављује као један изолован догађај већ подразумева континуирану подршку деци и породици, будући да је то процес изградње односа и разумевања ради пружања подршке деци како би се што боље и успешније адаптирали на ново окружење. Транзиција се огледа у сарадњи породице, вртића и школе.

Један од важнијих тренутака за децу, али и за њихове породице је полазак детета на наредни ниво образовања, односно у школу. Транзиција на том нивоу представља процес промена које доживљавају дете и његова породица с обзиром на то да прелазак у школу обухвата континуитет времена које је потребно за такву промену, од времена пре уласка у ново окружење, до времена када се дете потпуно прилагоди средини као члан новог окружења. Транзиција у школу није само једноставна промена места боравка или окружења, она представља много више од тога.

Да би се ценио континуитет у васпитању и образовању у детињству, потребно је узети у обзир претходно стечена искуства детета, било породична или вртићка, која су обликовала његов индивидуални развој. Између осталог, важно је истаћи да прелазак из вртића у школу доноси промене у развоју сваког детета на три нивоа: на индивидуалном нивоу, на нивоу односа међу појединцима и на нивоу животног окружења.

Позитивна осећања у вези с преласком у школу јавиће се приликом успостављених позитивних односа свих актера - родитеља, деце, васпитача, учитеља (Крстић, Зуковић, 2017).

Добри услови за прихватање школе, развој и напредовање будућих ђака првака се темеље на предшколском узрасту. Подржавањем развоја тзв. диспозиција за учење (дечија радозналост, активност, игра, стицање нових искустава, стваралаштво, дружење са вршњацима), како у вртићу, тако и у породици, стварају се добри услови за развој и напредовање будућег првака.

Транзиција се односи на сву децу. Она обухвата процес оперативног планирања укључивања детета у установу који подразумева акционо планирање, имплементацију и евалуацију планираних активности и исхода

Да би транзиција из предшколске установе у школу била успешна потребно је да се осмишљава и реализује кроз сарадњу родитеља, вртића и школе. Континуитет ових односа је кључ успешне транзиције на релацији вртић-школа. Када говоримо о

планирању транзиције можемо говорити о планирању транзиције на нивоу установе, као и на индивидуалном нивоу који је заснован на конкретним потребама детета и породице, које између осталог обухватају и потребе потенцијално даровите деце. Планирање и реализација активности пре преласка из вртића у основну школу треба да буде саставни део рада установе, а сарадња вртића и школе треба да буде континуирана и двосмерна. Добру сарадњу и партнерство између школе и вртића подразумева отворености и међусобну сарадњу у пракси.

Могући начини сарадње вртића и школе могу бити кроз развијање заједничких пројеката, стручне посете, размену информација о програмским активностима и различитим програмима подршке за децу и родитеље којима је потребна додатна образовна подршка.

Школа може да организује различите промотивно - информативне активности са циљем упознавања родитеља са процедуром уписа, потребном документацијом, организацијом и начином рада, правима и обавезама. Поред тога, омогућавање посете родитеља и деце основној школи и упознавање са учитељима будућег првог разреда, простором, начином рада, значајно би помогло и олакшало прелазак из вртића у школу.

Када се говори о преласку потенцијално даровите деце из вртића у школу потребно је уважити искуство родитеља, њихова очекивања и потребе и у сарадњи са њима заједнички креирати план како би се дете што лакше припремило за школу. Кроз размену информација са родитељима, васпитачима или стручним особама које добро познају дете, у пракси се може припремити портфолио даровитог детета.

Добар портфолио који садржи: развој даровитог детета, начине на који дете учи, мере индивидуализације и начине подршке током боравка у вртићу, интересовања и препоруке омогућава креирање подстицајне школске средине за даровито дете. На основу добро осмишљеног портфолиа, тј. његовог садржаја даровитој деци се омогућава континуитет у образовању. На основу добијених информација из портфолиа се пружа подршка социјалној и емотивној добробити детета, олакшава се прилагођавање детета на школску средину, подстиче развијање позитивног става о школи и школовању, постиже успех у учењу и обезбеђује континуитет у образовању, односно школовању.

Подстицање развоја компетенција које су потребне за целоживотно учење је веома важно како би се код деце проширило знање, умење и навике које ће помоћи детету у прилагођавању на нове услове за учење и развој у школском окружењу и то током целокупног школовања а не само приликом поласка у први разред.

Родитељи представљају једну од значајних карика у процесу преласка детета из предшколске установе у школу. Улога родитеља у прихватању и стицању позитивног односа према школи је веома важна, јер ће прилагођавање и успех детета у школи у великој мери зависити од тога колико родитељи показује позитивна и јасна очекивања од детета у односу на учење и понашање.

Успостављање квалитетних односа и остваривање континуираног утицаја предшколске установе, школе и породице током транзиције у школу, подразумева процес с обзиром да је потребно време током којег ће представници породичног, предшколског, школског и локалног окружења делити заједничке напоре, бриге, успехе, градити заједничка значења, успостављати односе засноване на поштовању, анализирати и процењивати постигнуто, а све у циљу остварења заједничког циља – успешног прелаза детета у школско окружење (Крстић, Зуковић: 2017).

2.1. Специфичности и изазови транзиције даровите деце

Од великог значаја за ефикасан прелазак даровите деце из вртића у школу је изградња осећаја сигурности деце у школском окружењу и побољшање њихових интелектуалних достигнућа. Начин на који се деца адаптирају на прелазак из вртића у школу повезан је са начином на који се носе са изазовима нових ситуација. У којој мери је транзиција даровите деце успешна, између осталог, говори и чињеница колико дете ужива у школи и да ли постоји стално подржавање развоја његових способности. Поједини аутори су става да треба изаћи из оквира традиционалне транзиције која подразумева промене које захтевају од детета да се прилагоди на нову средину и да насупротив тога на транзицију даровите деце треба да се гледа као на дуготрајан и динамичан процес који укључује бројне учеснике. Прелазак из вртића у школу препознат је као посебно осетљив период јер око половине проблема које деца доживљавају потиче из овог периода. Када почне прелазак из вртића у школу, деца доживљавају велики стрес, а грубе реакције се могу избећи ако се смањи стопа промена у детињству и ако су промене предвидљиве и контролисане.

Када даровито дете стигне у школу, упознаје се са школским програмом који доноси нове облике и методе рада у односу на вртић. Како ће дете савладати школске

здатке зависи од развојних способности детета, његовог претходног искуства и посебних потреба детета.

Неке стране студије показују шта је од посебног значаја за прелазак даровите деце у школу. Једно од таквих је истраживање у оквиру пројекта: „Startin Strong III: A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care (2012)“, где су утврђена су три подручја од примарног значаја:

1. континуирано усклађивање програма и плана рада и очекивања између програма вртића и програма рада основне школе;
2. позитиван однос између детета и његове породице, особља у школи и у вртићу,
3. континуирано партнерство између породице, вртића и школе

Код даровите деце промене су веома осетљиве јер даровита деца реагују на њих другачије у односу на просечну децу.

Бројни су фактори који уједно представљају изазове када је транзиција даровите деце из вртића у школу у питању. Неки од њих су:

☐ Висока конгитивна спремност, али неравномеран развој

Када је у питању интелектуални развој, даровита деца су углавном изнад просечне деце, али исто тако се често деси и да су незрели у социо-емоционалном смислу. Као резултат натпросечног интелектуалног развоја се може десити да даровитој деци буде досадно у школи и да се осећају фрустрирано јер обнављају познати садржај. Из ових разлога је веома важно да постоји транзициона пракса и модел транзиције за даровиту децу како би били мотивисани да уче у школи и како им се не би угасила жеља за новим знањима. На основу транзиције деци треба омогућити напредне задатке и активности које би омогућили учење њиховим темпом.

☐ Повећана емоционална и сензитивна реакција

Даровита деца дубље и теже доживљавају промене односно имају изражену емотивну и перциптивну сензитивност. Из ових разлога је потребно осмислити транзицију којом би се избегла анксиозност, повлачење али и са друге стране перфекционизам јер даровити имају потребу да се одмах покажу као најбољи у нечему што може довести до одбацивања од стране вршњака.

☐ Потреба за разумевањем и подршком

Потребно је да учитељи буду упознати са профилем даровитог детета пре него што оно крене у школу јер ако школско окружење не препозна потребе даровитог

детета, оно може да се повуче, да буде немотивисано и бунтовно. Од значаја је учитељи наставе континуитет из вртића када је приступ даровитој деци у питању.

☐ Социјалне тешкоће у новом окружењу

Будући да се даровита деца често осећају другачије од других транзициона пракса би омогућила формирање одељења где се они не би осећали другачије и осећали се подржано када је разумевање њихових потреба у питању. Даровита деца су често погрешно схваћена у новом окружењу, те тако одрасли покушавају да их мењају да би их прилагодили, што је тотално погрешно. У вези са тим и школи треба да буду прихваћени баш какви јесу.

На основу свега горе наведеног, транзицију даровите деце можемо подржати и олакшати тако што ће се дете кроз посете школи постепено упознавати са школским окружењем. Од изузетног значаја је индивидуализовани приступ даровитој деци, у виду додатних „задатака“ и улога у оквиру учења и истраживања како у вртићу тако и касније у школи. Од раног узраста са даровитом децом треба обogaћено радити на развијању емоционалне писмености као и на прихватању себе и својих способности.

Када даровито дете крене у школу, рад са њим захтева специфичне наставне стратегије и приступе који укључују: свакодневне изазове у области талената детета, учење које подржава стил учења детета, могућности за дружење и учење са вршњацима сличних способности, рад у области интересовања и повезивање са одраслима ван школе који подржавају његове таленте. Задатак одраслих у процесу транзиције даровите деце је да осмисле начине и стратегије како би стимулисали дететову креативност, иновативност и потенцијал.

2.2. Сарадња породице и вртића у процесу транзиције даровите деце из вртића у школу

Породица заузима посебно место када је транзиција даровите деце у питању. Веома је важно активно укључивање породице у транзиционе активности. Приликом транзиције даровите деце неопходна је сарадња свих ресурса. Од изузетног значаја је спровођење планских активности које пријају подршку како даровитој деци, тако и њиховим породицама. Битно је да васпитач познаје околности и породично окружење детета како би се планирала ова сарадња. Уз сарадњу и пристанак родитеља васпитач се

може обратити Тиму за инклузивно образовање како би се даровитој деци у школи пружила адекватна подршка. Ово подразумева упознавање учитеља и стручних сарадника школе са портфолиом детета пре него што оно крене у школу, како би се они припремили а даровитом детету пружили континуитет у образовању. Породице су важне у размени информација о породичним ритуалима потребним за подстицање школског успеха даровите деце. Породице могу пружити информације о начину на који деца уче и понашају се ван вртића и школе, јединственој породичној динамици која може утицати на учење и важне информације о способностима и потребама детета. Родитељи пружају неопходне информације за израду педагошког профила, учествују у изради истог и дају писану сагласност како би се даровитој деци у школи израдио ИОП. Препознавајући даровиту децу на овај начин им се пружају школски услови који подржавају дететов потенцијал и могућности.

Неки од видова пружања подршке породицама даровите деце се односе на родитељске компетенције које се односе на прихватање и уважавање осећања, њиховим питањима везаним за транзицију у школу у пружањем могућности да они учествују и подрже процес адаптације деце на школску средину.

Веома је важно планирати и организовати састанке са васпитачима, учитељима, стручним сарадницима и родитељима. Нека истраживања су показала да укљученост родитеља у рад образовне установе доприноси бољој спремности даровитог детета за школу и боље развијеним социо-емоционалним вештинама детета.

Темељи сарадње са породицом када је транзиција из вртића у школу су:

- Информисаност породице о упису у школу
- Успостављање комуникације пре уписа
- Коришћење различитих облика сарадње и стратегија на релацији породица-вртић-школа

2.3. Транзиција даровите деце из различитих перспектива

Веома је важно да особе које раде са децом (васпитачи, учитељи, стручни сарадници) имају довољно знања, информација и посебних знања о даровитости. Такође, важно је да континуирано унапређују своје вештине у овој области. Да би се подржао развој даровитог детета у вртићу и школи и омогућио гладак прелазак из једног окружења у друго, неопходно је повезаност и размена информација између породице, васпитача, учитеља и стручних сарадника. Свака од ових карика је важна и има своју улогу у процесу транзиције даровите деце.

Улога *васпитача* у транзицији даровите деце је веома битна јер, поред породице, васпитач идентификује, препознаје, подржава и усмерава даровитост, односно дететов потенцијал и вештине. Перспектива васпитача у овом процесу је веома сложена јер подразумева сарадњу са родитељима, учитељима и стручним сарадницима. Подршка васпитача у транзицији даровите деце се огледа у:

- припреми деце за нове образовне и социјалне захтеве
- подршци емоционалне стабилности, односно развијању емоционалних и социјалних вештина за полазак у школу
- помагању детету да развије самопоуздање као и стратегије за суочавање са евентуалним фрустрацијама
- сарадњи са породицом и стручним сарадницима у препознавању и подржавању даровитог потенцијала
- припреми даровите деце за изазове образовног система
- стално стручно и професионално усавршавање у овом домену

Улога *учитеља* у процесу транзиције даровите деце је такође веома важна. Учитељ је тај који ствара подстицајно и прихватајуће окружење за даровиту децу. У таквом окружењу ће даровито дете моћи да настави да развија свој потенцијал без осећаја притиска и неразумевања. Задатак учитеља није само да настави где је васпитач стао, већ да обезбеди изазове и подршку адекватну за степен зрелости, интересивање и емоционалне потребе деце. Учитељи олакшавају даровитој деци транзициони период тако што:

- препознавају и разумевају потребе даровите деце

- стварају подстицајно и стимулишуће окружење за наставак развоја потенцијала даровите деце
- пружа емоционалну и социјалну подршку
- сарађује са вртићем, породицом и стручним сарадницима
- прилагођава наставне планове и садржаје према потребама и потенцијалима даровите деце
- развија и надограђује знања, вештина и компетенције из ове области

Стручни сарадници (педагози и психолози) су организатори и координатори у процесу транзиције даровите деце. Они пружају подршку у процесу прилагођавања која се огледа обезбеђивању услова у којима ће даровито дете имати подршку и континуитет развоја.

Улоге стручних сарадника у процесу транзиције даровите деце укључују:

- планирање, праћење и координисање у процесу транзиције
- сарадњу са васпитачима и учитељима
- праћење социо-емоционални и когнитивни развој детета током транзиције
- саветодавни рад са учитељима, васпитачима и родитељима
- индивидуални рад са децом (психолошка подршка)

3. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

3.1. Предмет и проблем истраживања

Предмет овог истраживања је сагледавање транзиције даровите деце из више углова, односно перспектива и то: васпитача, учитеља и стручних сарадника.

Истраживање је започето уочавањем **проблема** и питања које се односи на то да ли потенцијално даровита деца имају потребну подршку при преласку из вртића у школу. Овим истраживањем су се испитали ставови васпитача, учитеља и стручних сарадника о датој теми односно о: постојећем и тренутом стању у пракси, о поседовању компетенција које су у вези са транзицијом потенцијално даровите деце, о сарадњи на релацији вртић-школа као и о додатној подршци која им је потребна.

Испитивање мишљења свих страна: васпитача, учитеља и стручних сарадника од великог су значаја за унапређење праксе и рада у области транзиције даровите деце на релацији вртић-школа.

3.2. Циљ истраживања

Циљ овог истраживања је анализирање ставова васпитача, учитеља и стручних сарадника о процесу и квалитету транзиције потенцијално даровите деце на релацији вртић – основна школа и њеном утицају на адаптацију деце/ученика, када крену у први разред као и креирање предлога за унапређивање овога процеса.

3.3. Задаци истраживања

Задаци овог истраживања су следећи:

1. Испитати мишљење и ставове васпитача, стручних сарадника и учитеља о процесу као и о властитим компетенцијама које се односе на транзицију потенцијално даровите деце на релацији вртић-школа.

2. Испитати мишљење васпитача, учитеља и стручних сарадника о сарадњи породице, вртића и школе процесу транзиције потенцијално даровите деце.

3.4. Хипотезе истраживања

На основу постављеног циља и задатака општа хипотеза је: васпитачи, учитељи и стручни сарадници увиђају и препознају значај транзиције даровите деце на релацији вртић-школа

Посебне хипотезе:

На основу резултата истраживања претпоставља се да су васпитачи, учитељи и стручни сарадници у великој мери компетентни за планирање и реализацију процеса транзиције даровите деце на релацији вртић-школа.

Претпоставља се да сви препознавају и увиђају изазове али исто тако и могућности за превазилажење истих у овом процесу.

3.5. Узорак истраживања

Узорак истраживања чине: 23 васпитача, 3 стручна сарадника (2 педагога и 1 психолог) и 9 учитеља из ОШ „Синиша Николајевић“.

Васпитачи који представљају узорак су запослени у вртићу „Луња“ у ПУ „Врачар“ из Београда. Сви планирани васпитачи су се одазвали и учествовали у истраживању.

Учитељи који су учествовали у истраживању су из ОШ „Синиша Николајевић“, односно школе коју упише највећи број деце из вртића „Луња“. Од планираних 12 учитеља одазвало се њих 9.

Стручни сарадници су из ПУ „Врачар“. У плану је било да барем један стручни сарадник из школе узме учешће у истраживању, међутим до ове сарадње није дошло.

3.6. Методе, технике и инструменти истраживања

При реализацији овог истраживања коришћена је дескриптивна и компаративна метода.

На основу одабране методе, инструменти који су коришћени су:

- Упитник за васпитаче

- Упитник за учитеље
- Листа прецизно утврђених питања за интервју са стручним сарадницима.

Технике које су се користиле у спровођењу овог истраживања су: анкетање путем онлајн анкете и интервју.

3.7. Анализа података

Подаци који су се прикупили у овом истраживању су анализирани методом дескриптивне статистике као и компаративном методом. Резултати су приказани графиконима и табеларно.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА

4.1. Анализа упитника за васпитаче и учитеље

Васпитачима и учитељима су послати гугл упитници са 7 питања (од који је једно допуна тј. образложење позитивног одговора) на која су имали могућност да одговарају заокруживањем једног или више понуђених одговора, дописивањем или уписивањем одговора. Питања за васпитаче и учитеље су била иста, али су упитници, ради поређења одговора, раздвојени.

Упитник се кроз прво питање бавио актуелном праксом, тј. постојећим стањем у тренутној пракси. Првим питањем смо желели да дођемо до сазнања да ли и које облике транзиције васпитачи и учитељи препознају у својој пракси. Одговори васпитача и учитеља су приказани у табели 2.

Табела 2: *Постојећи облици транзиције у пракси-одговори васпитача*

Тврдња	Одговори васпитача у %	Одговори учитеља у %
посете деце вртића школи	60,9	88,9
учешће учитеља/ученика у пројектима вртића	4,3	22,2
родитељски састанци уз учешће представника из школе	0	11,1
организовање заједничких састанака практичара из вртића и школе	4,3	11,1
упознавање учитеља са програмом рада у вртићу	4,3	0
едуковање родитеља о припреми за школу	17,4	33,3
нешто друго	4,3	0

У оквиру овог питања испитаници су имали могућност да наведу и облике транзиције који се не налазе у понуђеним одговорима. Васпитачи у својој пракси, поред наведених облика, препознају и следеће облике транзиције:

- Трибине

- Посета школе вртићу

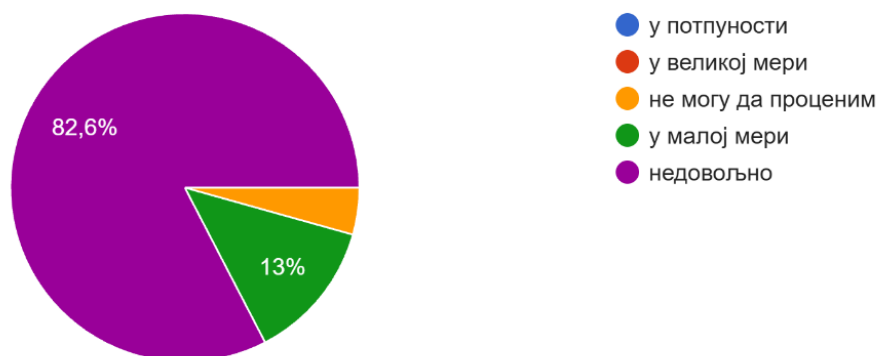
Учитељи у својој пракси не препознају друге облике транзиције осим оних који су наведени у понуђеним одговорима.

Важно је напоменути да је био и мали проценат васпитача који истиче да не препознаје ни један од видова транзиције на релацији вртић – школа, односно да сматрају да транзиција не постоји.

И учитељи и васпитачи као доминантан вид транзиције истичу посете вртића школи. Поред горе наведеног облика транзиције даље се по процентуалној заступљености истиче едуковање родитеља о припреми за школу, док учитељи наводе и учешће учитеља / ученика у пројектима вртића. Видљиви су и други облици али је њихов проценат скоро па занемарљив.

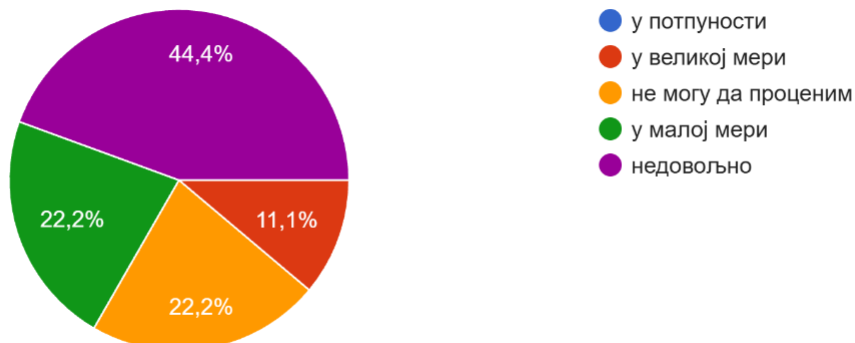
Ако упоредимо одговоре васпитача и учитеља приметно је и одступање у одговорима у неким тврдњама. Учитељи као вид транзиције наводе родитељске састанке уз учешће представника из школе, док васпитачи то не препознају. Разлог овог одступања можда лежи у томе да су ови видови сарадње између школе и вртића постојали раније, али да то није тренутно стање у пракси.

Наредним питањем се испитује васпитача и учитеља о степену оставрености транзиције потенцијално даровите деце на релацији вртић-школа. Резултати су приказани графиконима (Графикони 1 и 2).

Графикон 1: Мишљење васпитача о степену остварености транзици

На основу одговора васпитача из графика се јасно види да да васпитачи транзицију оцењују као недовољну или остварену у малој мери.

Графикон 2: Мишљење учитеља о степену остварености транзиције

За разлику од васпитача, одговори учитеља на ово питање су шаренолики.

Анализом одговора долазимо до сазнања да већи проценат васпитача и учитеља сматра да је оствареност транзиције потенцијално даровите деце недовољна или у малој мери. Постоји и део учитеља (11.1%) који наводи да се ова транзиција одвија у великој мери, као и оних који не могу да процене свој одговор на ово питање.

И ако се образложење одговора односи на образложење позитивних одговора неки васпитачи су у појашњењу навели да је ове транзиције било некад, а сада мало и ретко што је добар податак јер наводи на промишљање о разлозима престанка исте. Као и у првом питању, и у одговорима на друго постоје разлике у одговорима васпитача и учитеља.

Треће питање се односи на процену сопствених компетенција васпитача и учитеља за спровођење транзиције потенцијално даровите деце из предшколске установе у школу. Испитаници су одговарали шта мисле, у којој мери поседују ове компетенције. Одговори су приказани графиконима (Графикони 3 и 4).

Графикон 3: *Процена сопствених компетенција васпитача*

Више од половине васпитача сматра да им је потребна додатна едукација за израду и примену плана транзиције у пракси, посебно транзиције даровите деце. 21,7% сматра да не поседују исте. Охрабрујућа је чињеница да део васпитача (17,4%) процењује да поседује компетенције које су овом домену.

Графикон 4: *Процена сопствених компетенција учитеља*

Ни један учитељ није проценио да је потпуно компетентан за израду и примену плана транзиције потенцијално даровите деце на релацији вртић-школа. Скоро 2/3 испитаних учитеља каже да им је потребна додатна едукација за израду и примену плана транзиције дој 1/3 наводи да нема потребне компетенције.

Из приложених одговора на ово питање јасно да је и учитељима и васпитачима потребна додатна едукација за израду и примену плана транзиције у пракси са посебним освртом на потенцијално даровиту децу.

На основу одговора се може рећи да више од половине васпитача и учитеља који су учествовали у истраживању имају свест о сопственим компетенцијама о транзицији потенцијално даровите деце и сматрају да им је потребна едукација у овом домену што је добар основ за надоградњу постојећих знања, додатну едукацију која би за резултат имала израду и примену добро осмишљеног плана транзиције даровите деце.

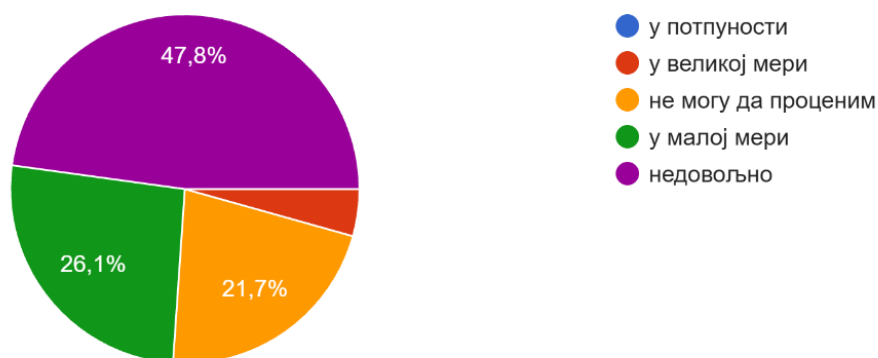
У наредном питању учитељи и васпитачи су питани који су по њима облици подршке који би допринели унапређивању процеса транзиције потенцијално даровите деце. испитаницима су била понуђена два одговора: трибине и едукативне радионице за родитеље на тему преласка даровите деце у нова окружења и трибине и едукативне радионице за васпитаче, учитеље и стручне сараднике (са циљем да се прошире и размене знања и искуства на дату тему). Приликом одговарања могле су да се изаберу обе опције, али исто тако да се наведе и нека друга могућност или облик подршке који би по васпитачима/учитељима допринео унапређивању транзиције. Одговори на ово питање су приказани у табели (табела бр.3).

Табела 3: *Облици подршке који би допринели унапређивању процеса транзиције потенцијално даровите деце*

Понуђен одговор	Одговори васпитача у %	Одговори учитеља у %
трибине и едукативне радионице за родитеље на тему преласка даровите деце у нова окружења	69,6	77,8
трибине и едукативне радионице за васпитаче, учитеље и стручне сараднике (са циљем да се прошире и размене знања и искуства на дату тему)	73,9	77,8

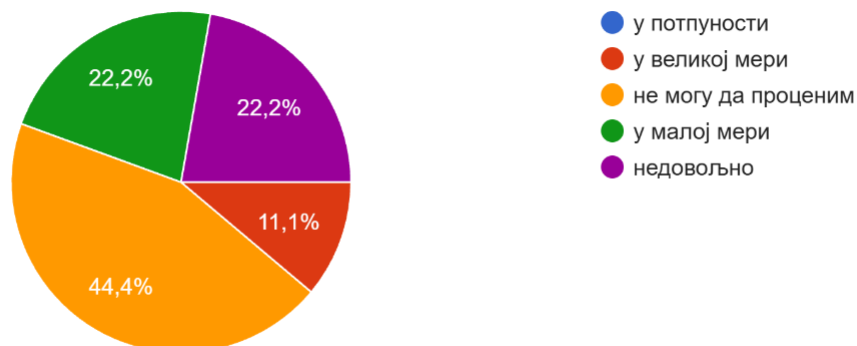
По одговорима васпитача и учитеља можемо рећи да су скоро па подједнако важне и трибине и едукативне радионице за родитеље на тему преласка даровите деце у нова окружења и трибине и едукативне радионице за васпитаче, учитеље и стручне сараднике (са циљем да се прошире и размене знања и искуства на дату тему). И ако су имали ту могућност, ни васпитачи, ни учитељи нису поред ова два понуђена облика подршке навели ни један други.

Пето питање се односило на сарадњу породице са вртићем / школом у процесу транзиције потенцијално даровите деце. Васпитачи и учитељи су оцењивали своје задовољство овом сарадњом, бирајући један од понуђених одговора (у потпуности, у великој мери, не могу да проценим, у малој мери, недовољно). Одговори су приказани у графиконима (Графикони 5 и 6).

Графикон 5: *Задовољство васпитача о сарадњи са породицом*

Из приказаног графикона се јасно види да скоро половина испитаних васпитача сматра да је сарадња са породицом у процесу транзиције даровите деце из вртића у школу недовољна. Нешто више од $\frac{1}{4}$ васпитача каже да се ова сарадња остварује у малој мери, док 21, 7 % васпитача наводи да не може да процени оствареност сарадње у овом домену. 4, 3 % васпитача, односно свега 1 испитаник наводи да се сарадња са породицом у процесу транзиције остварује у великој мери, што је у односу на узорак скоро па занемарљиво, али са друге стране говори о појединачном случају и о могућности размене искуства и хоризонталне размене из ове области на ниво колектива унутар радне јединице.

Графикон 6: *Задовољство учитеља о сарадњи са породицом*

Ако погледамо одговоре учитеља, можемо видети да нешто мање од половине учитеља не може да процени степен остварености сарадње са родитељима када је транзиција даровите деце из вртића у школу у питању. Нешто мање од $\frac{1}{4}$ учитеља наводи да се ова сарадња оставрује у малој мери. Исти број испитаних учитеља каже да се ова сарадња недовољно остварује. Посматрајући процентуално и збирно број учитеља који не може да процени одговор на ово питање је једнак укупном броју учитеља који ову сарадњу оцењују као недовољну и у малој мери. Као и код васпитача 1 учитељ у великој мери оцењују своје задовољство које се тиче сарадње са породицом у горе наведеном процесу.

Ако поредимо одговоре васпитача и учитеља на ово питање, види се да је већи број учитеља у односу на васпитаче који не може да процени степен сарадње са родитељима у процесу транзиције.

Последње питање у анкети је било отвореног типа где су васпитачи и учитељи бележили одговоре на питање: „ На који начин би, по Вашем мишљењу, било могуће унапредити сарадњу са родитељима у процесу планирања транзиције?“

Већина одговора се односи на то да је родитеље потребно едуковати путем трибина, радионица, индивидуалних разговора, тематских састанака, брошура и литературе како би им се приближио процес транзиције и како би остварили своје улоге

у процесу транзиције а потом и узели учешће у процесу. У наредним табелама су приказани одговори учитеља и васпитача (Табеле 4 и 5).

Табела 4: Облици сарадње са породицом у процесу транзиције – одговори васпитача

„Комуникација са родитељима, укључивање родитеља у живот и рад школе“
„Кроз припремљене и вођене састанке од стране стручне службе“
„Трибине, посете, размена информација васпитач-учитељ, радионице“
„Више радионица, посета и организованих дружења“
„Прављење заједничког плана, и они да буду важан део тима за транзицију“
„Укључивањем школа, породица и ПУ у процес транзиције, током целе године“
„Отвореност родитеља и учитеља у смислу едуковања, трибина и едукативних радионица, а затим сарадња у смислу заједничких пројеката“
„Организовати трибине са учитељима и родитељима будућих школараца“
„Променити Систем у целости!“
„Прво и основно је да родитеље упутимо код психолога и педагога који би требало да већ буду упознати са сликом детета од стране васпитача“
„Тражити конкретне предлоге и препоруке од родитеља и стручних сарадника“
„Боља комуникација“
„Константна линија вртић-школа-родитељи“
„Први корак су индивидуални разговори са родитељима затим и трибине које су неопходне за родитеље. Трећи корак су можда мање групе које би се формирале и пратиле процес, увиделе где и шта треба променити, унапредити“
„У виду родитељских састанака и путем електронске комуникације која би била интерактивна и где би родитељи директно учествовали у посети школе и давали своје идеје и предлоге“
„Организоване трибине за родитеље“
„Заједничке посете школи“
„Изменом целокупног система“
„Најпре их упознати са транзицијом и могућностима које имају, а затим и едуковали како би остварили своја права. Свему што сам навела треба да предходи едукација учитеља, васпитача на тему транзиције“
„Родитељски састанак на коме би СС и из школа и из вртића објашњавала и

давала конкретне примере и одговоре на питања везана за транзицију вртић-школа“
„Приближавање самог процеса кроз трибине, радионица, заједничке посете како би родитељи пре свега препознали своју улогу у овом процесу а онда и узели учешће“
„Кроз организовање одређених радионица у којима би били укључени представници школе као и деца из првог разреда“
„Брошуре, флајери, водичи и трибине“

Најчешћи одговор васпитача у вези са овим питањем се односи на радионице, трибине и родитељске састанке. Остали одговори су шаренолики. Из свих одговора се може закључити да васпитачи имају визију како би процес транзиције могао да тече као и свест о томе да су важне карике у овом процесу породица, васпитачи, учитељи и стручни сарадници. Два одговора васпитача се односе на „промену система“ који би даровитој деци пружио боље могућности за што лакши прелаз из вртића у школу и континуитет у образовању.

Табела 5: Облици сарадње са породицом у процесу транзиције – одговори учитеља

„Организовати састанке и трибине где бисмо разменили корисне информације о способностима деце и планирали заједно процес транзиције“
„Остварити повезаност установа и повезаност програма па онда сардњу са родитељима“
„Немам идеју“
„Са родитељима? Тешко“
„Пре свега створити једну пријатну атмосферу и односе који се заснивају на међусобном поверењу, уважавању и поштовању“
„Већа едукација родитеља по питању планирања транзиције“
„Едуковање родитеља“
„Боља комуникација“
„Немам формирано мишљење које би било конструктивно за примену у пракси“

1/3 учитеља нема став, мишљење и идеју на који начин би могла да се унапреди сарадња са родитељима у процесу транзиције даровите деце из вртића у школу.

Остали учитељи наводе да је потребно едуковати родитеље о овом процесу али и повезати институције (вртић и школу) пре свега.

4.2. Анализа интервјуа са стручним сарадницима

Као што је било речи раније у раду, интервју је спроведен са стручним сарадницима запосленим у ПУ „Врачар“. Интервјуу су присуствовала 2 педагога и 1 психолог. Интервју је вођен према унапред припремљеним питањима. Одговори учесника су се допуњавали и надовезивали. У даљем тексту ће бити описана питања као и објединњени и сажети одговори стручних сарадника на исте.

Првим питањем у оквиру интервјуа испитаници су питани да наведу који облици транзиције постоје у установи у којој раде. Стручни сарадници навели да постоје:

- формални облици транзиције као што су званичне посете школама,
- заједнички састанци представника школа и предшколских установа и
- заједничко планирање транзиционих активности, педагошки
- радионице за децу које укључују елементе школског живота
- развијање предшколских компетенција, манифестационе
- симболичне, јавне и једнократне активности, које имају за циљ упознају децу предшколског узраста са школом и школским окружењем, често уз присуство родитеља и шире заједнице.

Стручни сарадници кажу да у пракси препознају горе наведене облике транзиције, међутим наводе да сви ови облици нису заживели у довољној мери и да се ради о сарадњи појединих вртића са појединим школама, а не на нивоу установе.

Наредно питање се односило на пружање подршке стручних сарадника усмерене ка васпитачима, деци и родитељима у развијању плана транзиције са посебним освртом на потенцијлно даровиту децу. Одговор на ово питање је једногласан и гласи „У нашим вртићима се не реализује системска транзиција (посебно не са фокусом на даровиту децу)“.

Треће питање у интервјуу је гласило: „На који начин стручни сарадници пружају подршку васпитачима у планирању садржаја и овладавању стратегијама које подржавају учешће и учење потенцијално даровите/даровите деце како би им олакшали прелазак из вртића у школу?“

У одговору на ово питање стручни сарадници кажу да нису имали прилику да сарђују са васпитачима у овом контексту. Стручни сарадници кажу да им се ни један васпитач до сада није обратио са потребом за подршком када су у питању потенцијално даровита деца, притом не мисле само на подршку везану за транзицију, већ на подршку у раду са даровитом децом уопште.

Када су у питању фактори који утичу на успешан прелазак потенцијално даровите деце из вртића у школу, стручни сарадници у оквиру одговора на ово питање кажу да успешан прелазак потенцијално даровите деце из вртића у школу зависи од више међусобно повезаних фактора који се односе на дете, породицу, васпитно-образовни систем и ширу друштвену подршку. Ко даровите деце, транзиција може бити специфично изазовна управо због неуједначености у развоју, високе осетљивости, досаде у рутинским задацима, или разлике у интересовањима у односу на вршњаке.

Даље у интервјуу стручни сарадници су били питани да оцене своје задовољство сарадњом са школом/вртићем у процесу транзиције потенцијално даровите деце као и да наведу да ли у овом домену има потребе и простора за унапређење. Стручни сарадници оцењују ову сарадњу као недовољну наводећи да нису задовољни јер се чини да школа тренутно не препознаје важност сарадње у процесу транзиције у мери у којој је предшколској установи то важно. Школа често види полазак у први разред као „нови почетак“, без повезивања са предшколским искуствима детета.

Поред сарадње са школом, сарадници су питани да оцене и сарадњу са породицом у току транзиције даровите деце из вртића у школу. Ни оцена ове сарадње и повезаности није на завидном нивоу. Стручни сарадници кажу да ни у овој области не постоји системски приступ. Комуникација са родитељима потенцијално даровите деце се своди на ентузијазам и мотивацију појединаца било да су васпитачи, стручни сарадници или родитељи. Ову област би требало унапредити иницијативом за међусистемском сарадњом. Један објекат или тим може пружити модел добре праксе који касније може постати инспирација и за друге. Даровито дете може добити емоционалну и когнитивну припрему кроз индивидуалне разговоре, изазовне активности, рад на самопоуздању и без подршке школе. Родитељи такође у

континуитету могу добијати смернице за подршку. Може се подстаћи симболична комуникација са школом тако што ће се направити мини-портфолио за поједино дете (посебно даровито), који родитељ може предати учитељу. Родитељи могу бити мост и глас детета у ситуацији где не постоји системска сарадња.

За крај су стручни сарадници питани да ли им је потребна додатна едукација за израду и примену плана транзиције, нарочито када су у питању потенцијално даровита деца, где је одговор био позитиван. Сарадници наводе да су нова знања и едукације увек добродошле и потребне.

4.3. Дискусија резултата

Анализом добијених резултата из онлајн упитника као и из интервјуа са стручним сарадницима дошло се до више закључака. У даљем раду ћемо се осврнути на сваки од њих у односу на циљ, задатке а потом и на хипотезе истраживања.

Циљ овог истраживања је анализирање ставова васпитача, учитеља и стручних сарадника о процесу и квалитету транзиције потенцијално даровите деце на релацији вртић – основна школа и њеном утицају на адаптацију деце/ученика, када крену у први разред као и креирање предлога за унапређивање овога процеса. Будући да је у односу на укупан планиран узорак испитаника у овом истраживању, односно од 39 планираних (23 васпитача, 12 учитеља, 4 стручна сарадника), учествовало 35 особа (23 васпитача, 9 учитеља и 3 стручна сарадника), односно 89,7%, можемо рећи да је први део циља остварен, односно да је узорак довољан и релевантан и да се путем овог истраживања дошло до потребних података који су се касније детаљно анализирали. У наредном поглављу овог рада је креиран предлог за промене у пракси, тако да је циљ у потпуности остварен.

Такође можемо рећи да су и задаци овог истраживања испуњени јер су испитани ставови васпитача, стручних сарадника и учитеља о процесу транзиције потенцијално даровите деце на релацији вртић-школа али и мишљење испитаника о сопственим компетенцијама када је овај процес у питању. Учесници у истраживању су дали и своје мишљење о сарадњи са породицом. Сваки одговор испитаника је драгоцен и значајан и као такав веома користан у процесу планирања промена у постојећој пракси.

На основу резултата и одговора се може рећи да је општа хипотеза која гласи: **васпитачи, учитељи и стручни сарадници увиђају и препознају значај транзиције**

даровите деце на релацији вртић-школа потврђена, будући да резултати показују да су учесници свесни значаја овог процеса и својих улога у истом.

Ако се осврнемо на посебне хипотезе онда долазимо до закључка да је прва која гласи **претпоставља се да су васпитачи, учитељи и стручни сарадници великој мери компетенти за планирање и реализацију процеса транзиције даровите деце на релацији вртић-школа** оповргнута јер васпитачи и учитељи нису проценили да су компетенти за преузимање улога у овом процесу и да им је потребна подршка и додатна едукација из овог домена.

Сви учесници у истраживању препознају значај процеса транзиције, увиђају изазове и потешкоће, али и дају могућа решења и предлоге за унапређење праксе тако да је друга посебна хипотеза, **претпоставља се да сви препознавају и увиђају изазове али исто тако и могућности за превазилажење истих у овом процесу у овом истраживању** потврђена.

5. ПРЕДЛОГ ЗА УВОЂЕЊЕ ПРОМЕНА У ПРАКСИ У ПРОЦЕСУ ТРАНЗИЦИЈЕ ПОТЕНЦИЈАЛНО ДАРОВИТЕ ДЕЦЕ ИЗ ВРТИЋА У ШКОЛУ

Како би даровита деца била подржана, а нарочито током транзиционог периода, потребно је да се у пракси ствари сагледавају на другачији начин. Промене у пракси, пре свега, подразумевају сагледавање даровитости које подразумева:

- Рано препознавање и праћење даровитости. Даровитост треба пратити и сам процес праћења документовати пре поласка у школу. Циљ овог процеса праћења је подршка. Континуирано праћење и подршка нуди добар увид у то у ком подручју је потребно пружити додатну подршку даровитој деци.
- Континуитет у подршци и разумевању даровитости у оквиру којег је важно да школа настави подстицај који је започет у вртићу. Ово се, између осталог, омогућава изработом педагошког профила даровите деце који се као саставни део портфолиа доставља школи. Континуитет омогућава даровитој деци да не доживљава нагле промене при поласку у први разред. Школа би даље требало да омогући индивидуализован приступ и диференциране задатке од самог старта. Сарадња школе, вртића и породице је важна јер се на тај начин изграђује осећај сигурности и припадања код даровите деце, како у вртићу, тако и у школи.
- Индивидуализација и флексибилност када је рад са даровитом децом у школи у питању, што се остварује кроз: обогаћивање градива, продубљивање тема за које су заинтересована даровита деца, креативне и самосталне активности као и могућност изражавања кроз уметност, експериментисање или логичке задатке.
- Током транзиционог периода, а и уопште у раду са даровитом децом, је потребно неговати: самопоуздање и саморегулацију емоција, емпатију, сарадњу, отпорност на фрустрацију и неуспех, хвалити труд, подстицати питањима машту и слободу мишљења и не спутавати јединственост и оригиналност даровитих.
- Сарадњу са родитељима у виду размене информације и обостране подршке и препорука у циљу подржавања дететовог потенцијала.

Све горе наведено је потребно документовати кроз портфолио даровитог детета који је срж успешне транзиције даровитог детета из вртића у школу.

Што се тиче постојећег плана транзиције који постоји и од ове године се реализује у предшколској установи чији представници су учествовали у истраживању њиме је обухваћен низ активности које подразумевају повезивање са школом али и пружање подршке породицама како од стране вртића, тако и од стране школе. Ако овај план покушамо да сагледамо са аспекта потреба за подршком даровите деце и њихових породица, најважнија ствар су активности које подразумевају повезивање са школом пре почетка формалног образовања и тестирања за полазак у први разред. Кроз посете деце из вртића школи, сусрете са учитељима, заједничка дружења и радионице, састанке представника из вртића и школе могуће је упознавање даровите деце са школским начином рада, али исто тако и учитеља и тима из школе са даровитом децом, њиховим потребама за подршком и сл., док би се увидом у портфолио унапред планирало како, на који начин и да ли школа може да пружи адекватну подршку и одговори на изазове када је школовање даровите деце у питању.

5.1. Портфолио даровитог детета

Кључна ствар током транзиције даровите деце је израда портфолиа даровитог детета. Овај портфолио није збирка дететових радова, фотографија и забелешки васпитача, родитеља и стручних сарадника, већ документ који показује развој даровитог детета, начине на који дете учи, мере индивидуализације и начине подршке током боравка у вртићу, интересовања и препоруке и као такав омогућава школи да се упозна са дететом пре поласка у школу и да настави рад према дететовим афинитетима. На основу тестирања у оквиру уписа у први разред и увидом у портфолио стручни тим у школи може да процени да ли је жељена школа подобна за даровито дете, да ли може да одговори на изазове које даровите деце носи са собом или да евентуално, на основу искуства и сарадње са другим школама, да родитељима препоруку која школа је најбоља за њихово дете.

Дакле, портфолио показује како даровито дете учи, размишља, напредује и изражава своју даровитост, али исто тако и како и на који начин му је до сада у породици и вртићу пружена подршка, да ли је она била адекватна и како је даровито дете „одговорило“ на исту.

Портфолио би требао да се израђује у сарадњи са породицом, а како би обухватио све горе наведене ствари и аспекте треба да садржи:

1. Основне податке о детету
 - Име и презиме
 - Датум рођења
 - Кратак опис дететове личности
 - Кратак опис породичног окружења даровитог детета

 2. Опис даровитости и потенцијала уз „доказе“ о способностима
 - Области у којима дете показује изузетност уз цртеже, радове, и друге продукте (фотографије продуката уколико није могуће ставити продукт у портфолио) уз белешку, запажање или исказ даровитог детета о свом продукту (исказ бележи васпитач)
 - Начин на које дете испољава своје способности, белешке и запажања васпитача о начинима учешћа и учењу даровите деце у пројектима и активностима (начина усвајања, питања које дете поставља, начини сарадње са вршњацима, анегдотске и друге белешке...)
 - Белешке и запажања родитеља о томе како и на који начин деца испољавају даровитост код куће (уз приложену фотографију, продукт, опис ситуације и сл.)

 3. Педагошки профил, мере индивидуализације тј. подршке, приче за учење и праћење напретка и евалуација спроведене подршке
- Овај сегмен портфолиа може да садржи:
- Педагошки профил
 - Приче за учење
 - Осврт, тј. евалуацију о томе како и на који начин су спроведене мере индивидуализације и подршка у одређеним ситуацијама допринеле подстицању даровитог потенцијала.
 - Евентуалне специфичности за које треба обезбедити подршку

Добар педагошки профил и евалуација спроведених мера пружа учитељима бољи увид у јаке стране и интересовање детета што би омогућило континуитет који је битан и важан. Из прича за учење школа, односно учитељи и сарадници могу добити још бољи увид о подржавању развоја диспозиција код даровите деце у конкретним ситуацијама.

4. Зрелост и готовост детета за полазак у школу

- Опис дететове спремности за школу у свим аспектима
- Интересовање и мотивација за учење- запажања васпитача и родитеља
- Препоруке за будуће учитеље- којим приступом подржавати и подстицати даровитост код детета-стручни сарадници и васпитачи
- Дечији коментари о сопственом учењу и очекивањима од школе (шта највише воле да раде, у чему су најбољи, шта желе да сазнају и науче, шта очекују да ће учити и радити у школи, како виде школу...)

ЗАКЉУЧАК

Транзиција потенцијално даровите деце из вртића у школу је један сложен процес који захтева планирање, разумевање и сарадњу свих актера у овом процесу: породице, васпитача, учитеља и стручних сарадника из школе и из вртића. Резултати истраживања у оквиру овог рада, између осталог, указују и на то да је успешан прелазак даровите деце из вртића у школу условљен ставовима, компетенцијама и сарадњом горе наведених учесника у процесу транзиције.

Посебан период у животу сваког дете је полазак у први разред. За даровиту децу је ово социо-емоционално осетљивији период него за просечну децу, те им је с тога у овом периоду потребно пружити додатну подршку како би прелаз ове деце из вртића у школу био што лагоднији. Кроз перспективу васпитача, учитеља и стручних сарадника уочава се да успешна транзиција даровите деце зависи од низа фактора који, пре свега, подразумевају правовремену припрему, међуинституционалну сарадњу и подршку деци и породици. Из перспективе васпитача то значи правовремено препознавање даровитости на раном узрасту, подстицање и подржавање изузетних способности код даровите деце и што боља припрема за прихватање промена које са собом доноси полазак у први разред. Учитељи би требало да омогуће флексибилнији приступ и индивидуализацију наставе за даровиту децу како би се даровити, пре свега, осећали уважено, прихваћено и као део заједнице, а потом и могли да развијају своје потенцијале. Породица односно родитељи су незаобилазна карика у овом процесу. Сарадња са родитељима се огледа у размени информација, осмишљавању начина подршке даровитој деци али и подршке развоју родитељских компетенција у процесу транзиције. Стручни сарадници из вртића и школе су спона која омогућава координацију између вртића и школе како би се даровитој деци омогућио континуитет у образовању.

Узимајући у обзир резултате истраживања- мишљења васпитача, стручних сарадника и учитеља о квалитету транзиције потенцијално даровите деце на релацији вртић-школа, као и о компетенцијама потребним за овај процес може се рећи да је неопходно освестити и јачати професионалне компетенције васпитача и учитеља у домену рада са даровитом децом. Такође је неопходно и успоставити добру сарадњу између породице, школе и вртића у овом процесу и осигурати подршку стручних сарадника. Добра сарадња и повезаност свих актера би за резултат имала добру размену

информација а све у циљу подршке развоју даровитости у породици, вртићу, а касније и у школи. Успешна транзиција потенцијално даровите деце не зависи и не доводи у питање само спремност даровитог детета за полазак у први разред, већ и спремност система да препозна и негује потенцијал даровитог детета, односно да му омогући индивидуализован приступ.

Портфолио даровитог детета је документ који омогућава да школа односно учитељи буду упознати са профилем детета пре него што оно започне процес формалног образовања. Увидом у портфолио школа би унапред знала и планирала како да пружи подршку развоју потенцијала и како да одговори на изазове даровитог детета.

Свеопшти закључак овог истраживања је да је ово област на којој у будућности треба радити, и да је у овом процесу неопходна помоћ и подршка свима-деци, учитељима, васпитачима и родитељима, како би заједничким снагама изградило један пут који би потенцијално даровитој олакшао адаптациони период приликом преласка из вртића у школу, омогућио им да се у новој средини осећају сигурно и прихваћено и подстакао их да искажу и даље развијају свој потенцијал. Уз интегрисан приступ и сарадњу васпитача, учитеља, стручних сарадника и родитеља даровитој деци би се омогућило да развију своје потенцијале, развију осећај припадања и дају свој допринос вртићкој, а касније школској заједници.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алтарас, А. (2006). *Даровитост и подбацивање*. Панчево: Мали Немо
2. Барзут, В., Блануша, Ј. (2015). *Пристапи образовању даровитих ученика и процена тренутног стања кроз ставове стручњака*. Београд: Филозофски факултет.
3. Гојков, Г., Стојановић, С. (2014). *Компетенције учитеља за идентификацију и рад са даровитим ученицима*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“.
4. Грандић, Р. и Летић, М. (2009). *Родитељи и наставници о даровитој деци и младима*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине
5. Група аутора (2022). *Иновативни приступи у подстицању даровитости код деце од три до шест година – Приручник за васпитно – образовне стручњаке и родитеље*. Нови Сад: Удружење васпитача Војводине
6. Dean, J., Delaune, A. (2019). *Supporting young gifted children through transitioning from early childhood education to school*. Не Купу.
7. Крњаја, Ж., Павловић Бренеселовић Д. (2022). *Стратегија заједничког развијања програма*. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја
8. Мудринић, Д., Мандић, И. (2019). *Како изгледа вртић за потенцијално даровито и креативно дете*. Нови Сад: Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Нови Сад.
9. Николић, М. (2020). *Подришка раној даровитости. Ауторизована скрипта са практикумом*, Сремска Митровица: Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре Сирмијум.
10. Николић, М., Кораћ, И., Лазаревић, М. (2020). *Остваривање транзиције у контексту инклузивног образовања: перспектива васпитача и стручних сарадника*, Сремска Митровица: Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре Сирмијум.

11. Porath, M. (2011). *School Readiness for Gifted Children: Considering the Issues*. Exceptionality Education International.
12. Whitton, D. (2005). *Transition to school for gifted children*. Australian Journal of Early Childhood.
13. Čudina-Obradović, M. (1990). *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.

Прилог 1

АНКЕТА ЗА УЧИТЕЉЕ И ВАСПИТАЧЕ

Поштовани,

Молим Вас да испуните овај упитник чији резултати ће се користити за потребе истраживања у оквиру мастер рада на тему: „Транзиција даровите деце из ПУ у школу: перспектива васпитача, учитеља и стручних сарадника“. Резултати анкете ће помоћи да се сагледају карактеристике тог процеса, као и да се пронађу начини за унапређивање праксе. Молимо Вас да на свако питање одговорите што искреније. На питања ћете одговарати заокруживањем једног или више понуђених одговора и дописивањем или уписивањем одговора.

Хвала на сарадњи!

1. Које од понуђених облика транзиције препознајете у Вашој пракси? (Можете изабрати више одговора.)

- а) посете деце вртића школи
- б) учешће учитеља/ученика у пројектима вртића
- в) родитељски састанци уз учешће представника из школе
- г) организовање заједничких састанака практичара из вртића и школе
- д) упознавање учитеља са програмом рада у вртићу
- ђ) едуковање родитеља о припреми за школу
- е) нешто друго _____

2. Да ли се по Вашем мишљењу остварује транзиција између предшколске установе и основне школе када је реч о потенцијално даровитој деци?

- а) у потпуности
- б) у великој мери
- в) не могу да проценим
- г) у малој мери
- д) недовољно

Уколико је Ваш одговор позитиван наведите који су то начини транзиције заступљени

3. Да ли процењујете да имате потребне компетенције за спровођење транзиције потенцијално даровите деце из ПУ у школу?

а) да, у потпуности

б) сматрам да ми је потребна додатна едукација за израду и примену плана транзиције у пракси, нарочито када су у питању даровита деца.

в) немам потребне компетенције, требао/ла бих да кренем од стицања основних појмова о транзицији

4. Наведите који су по Вама облици подршке који би допринели унапређивању процеса транзиције потенцијално даровите деце.

а) трибине и едукативне радионице за родитеље на тему преласка даровите деце у нова окружења

б) трибине и едукативне радионице за васпитаче, учитеље и стручне сараднике (са циљем да се прошире и размене знања и искуства на дату тему)

в) Нешто друго: _____
(наведите шта)

5. У којој мери сте задовољни сарадњом са породицом у процесу транзиције потенцијално даровите деце на релацији вртић - школа?

а) у потпуности

б) у великој мери

в) не могу да проценим

г) у малој мери

д) недовољно

6. На који начин би, по Вашем мишљењу, било могуће унапредити сарадњу са родитељима у процесу планирања транзиције?

ОКВИРНА ПИТАЊА ЗА ИНТЕРВЈУ СА СТРУЧНИМ САРАДНИЦИМА

1. Који облици транзиције на релацији вртић-школа постоје у Установи у којој радите?
2. Како се стручни сарадници укључују и пружају подршку васпитачима/учитељима, деци и родитељима у развијању плана транзиције са посебним освртом на потенцијално даровиту децу?
3. На који начин стручни сарадници пружају подршку васпитачима/учитељима у планирању садржаја и овладавању стратегијама које подржавају учешће и учење потенцијално даровите/даровите деце како би им олакшали прелазак из вртића у школу?
4. Који фактори по Вама утичу на квалитет и успешан прелазак даровите деце из вртића у школу?
5. Да ли сте задовољни сарадњом са школом/вртићем у процесу транзиције потенцијално даровите деце и да ли у овом домену има потребе и простора за унапређење?
6. У којој мери сте задовољни сарадњом са породицом у процесу транзиције потенцијално даровите деце на релацији вртић – школа, како и на који начин бисте ово унапредили и пружили породици подршку?
7. Да ли је вама као стручним сарадницима потребна додатна едукација за израду и примену плана транзиције, нарочито када су у питању даровита деца?